DOKTOR HAYDAR İSMAİL GASPIRALI VE SOFULARLI "SIHİYE" MUSTAFA NAZ

Filiz KILIÇ - Mehmet KILIÇ***

Cumhuriyet'in ilk yılları çok zor geçmiştir. Savaştan yeni çıkmış genç Cumhuriyet'in ne yol yapacak ne de okul açacak parası vardır. Yokluk ve yoksulluk diz boyudur. Bu şartlarda yaşamaya çalışanlardan biri de Ürgüp'ün Sofular köyü halkıdır. Sofular, o dönemde Kayseri'ye bağlıdır. Bütün çevre köyler gibi Sofular da başta alışveriş olmak üzere her türlü işini Kayseri ile yapar. 1954'te Nevşehir adıyla yeni bir il kurulup köy, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlanıncaya kadar bu durum devam eder. Köy halkı Kayseri'ye o kadar alışmıştır ki Nevşehir'e bağlandıktan sonra bile uzun yıllar başlıca geçim kaynağı olarak yetiştirdiği üzümünü eşeklere yükler, Kayseri Pazarı'nda sattıktan sonra alışverişini yapar köyüne dönermiş. Hastalıkta doktor için, sağlıkta nişan, düğün alışverişi için Kayseri'ye gidermiş. Kayseri'ye yaklaşık 75 km uzaklıktaki köy, böylesine Kayseri ile iç içedir. [1]

Sonraları *"Sıhiye Mustafa"* namıyla anılacak olan Mustafa, 1926 yılında Ürgüp Sofular köyünde dünyaya gelir. Babası Mehmet Hoca köyün imamı, anası Hatice cahil bir köylü kadındır. Mustafa 6 yaşındayken uzun zamandır hasta olan annesinin durumu ağırlaşır. "Kışın dondurucu soğuğunda son zamanlarda her zamankinden daha hasta olan annesinin yattığı odanın kapısını yavaşça aralar. Annesi yer döşeğinde yatmakta, babası Mehmet Hoca başucunda Kur'an-ı Kerim okumaktadır. Sessizce bir köşeye oturur. Annesinin karnı iyice şişmiş, derin derin inlemektedir. Duasını bitirip ayağa kalkan babası, Mustafa'nın gözlerinden süzülen yaşları görüp *'Üzülme oğlum, anan iyi olacak.'* der ve dışarı çıkar. *'Tabii iyileşecek anam.'* der Mustafa içinden. *'Köyün bütün hastaları gelip babama okunuyor, köyün imamı olan babam da onları iyi ediyor, anam da iyileşecek.'* diye geçirir içinden. Sürünerek sessizce annesinin yanına varıp ellerini tutar. Tanıdık bir koku duyan annesi sarı saçlı, ela gözlü Mustafa'sının yüzünü, saçlarını okşar, göğsüne bastırır."[2]

Hatice ardında oğlu Mustafa ve kızı Fatma'yı bırakarak vefat eder. Cenaze defnedilmek üzere köy mezarlığına götürülür. "Evde kardeşiyle bir odaya kapatılan Mustafa annesinin ardından karda kışta çıplak ayak cenaze alayının arkasından koşmaya başlar. Yolda ayağı takılır, çamurun içine düşüp kafasını bir taşa vurur ve orada bayılır. Geri dönmekte olan cenaze alayı Mustafa'yı bulup eve getirir. Yur yıkar, sarar sarmalar, yatırırlar Mustafa'yı. Uyandığında karnı ağrıyordur. Ciğerlerini üşütmüş olan Mustafa ömür boyu çekeceği dertle o gün tanışır. Devamlı karnı ağrıyan Mustafa'ya babası okur üfler, kadınlar bu *'tutarca'* deyip üzerinden atlarlar, fakat hiçbir faydası olmaz."[3] Köylü kadınların "tutarca" dedikleri hastalık, muhtemelen bölgede *"tatarca"* denilen hastalıktı. Tatarca/tutarca hastalığının temelinde sebebi bilinmeyen karın ağrısı şikâyetleri vardı. Tatarca ocağı tarafından okunan ve bazen içinde var olduğuna inanılan kötü ruhun çıkması için belli ritüellerle hastanın üzerinden atlanılan bu tedavi yöntemi, Anadolu'da kısmen devam etmektedir.[4]

Mustafa'nın durumu giderek kötüleşir. Köyün büyükleri, Mehmet Hoca'ya *"Bu böyle olmayacak, Mustafa'yı bir doktora götür."* derler. Üzüm zamanı kestiği üzümleri küfelere dolduran Mehmet Hoca, Mustafa'yı da alarak Kayseri'ye gider. Üzüm'ü satıp savdıktan sonra Mustafa'yı doktora göstermek üzere, açılışı 14 Ekim 1924'te Gazi Mustafa Kemal tarafından yapılan Gültepe'deki Kayseri Memleket Hastanesine giderler.

Mustafa'yı muayene eden Dâhiliye Mütehassısı, iyi niyetli, merhametli bir insandır. Hikâyelerini dinlediği baba ve oğluna acımış, Mustafa'yı sevmiş, kanı ısınmıştır. Onunla ilgilenir, şefkat gösterir. Muayene neticesinde çocuğun hastalığının ciddi olduğunu, iyi bakılması, ilaçlarının ihmal edilmemesi gerektiğini söyleyen Doktor Haydar Bey, iki ay sonra tekrar gelmelerini söyler.

Dr. H. İ. Gaspıralı'nın Kayseri'deki Muayenehanesi

Mustafa'yı muayene eden doktor, Haydar İsmail Gaspıralı'dır.[5] O, Türk dünyasının büyük fikir adamlarından, Kırım Tatar Türkü, yayıncı, eğitimci, politikacı ve reformcu İsmail Gaspıralı'nın oğludur. İsmail Gaspıralı'nın büyük oğlu Rıfat Bey, 1924'te Kırım'da ölmüştür. Diğer çocukları Şefika Hanım, Nigâr Hanım ile Mansur Bey, Haydar Bey farklı tarihlerde İstanbul'a göç etmişler ve rahmetli olmuşlardır. Haydar İsmail Bey 50 yıla yakın doktorluk yapmıştır. Tıp dergilerine yazılmış makaleleri vardır.[6]

Haydar Bey, babasının ölümü ve 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra Kırım'da zor günler geçirir. Tercüman gazetesini çıkaran ve Kırım'ın önde gelen ailelerinden olan Gaspıralı ailesi, Bolşevikler tarafından göz hapsine alınır. Ruslar kendileri için potansiyel tehlike olarak gördükleri Tercüman gazetesinin kapatılması için yoğun bir tehdit ve yıldırma faaliyetine başlar. Uzun süren bu baskıların sonunda Tercüman gazetesi, 23 Şubat 1918 tarihinde kapatılır. "Şefika Hanım, bu kararı şöyle yorumlamıştır: Öldürülmektense, ölmeyi tercih ettik."[7] Gaspıralı ailesi, her şeye rağmen Tercüman matbaasını kaybetmemek için ellerinden geleni yapmış; matbaanın izini sürerek Sivastopol'da satılmasına engel olmuş; ama bu mücadeleden de çok yorulmuşlardır.

Haydar Gaspıralı, matbaanın satılmasına engel olduktan kısa bir süre silahla yakalanarak tutuklanır. Şefika Hanım'ın teyzesi Meryem Hanım, ailesiyle birlikte Konrat'a kaçar. Bir fırsatını bulup hapisten çıkan Haydar ile Mansur İstanbul'a giderler. Aile darmadağın olur.[8]

Haydar, 1919 yılında Türkiye'ye gelip Mekteb-i Tıbbiyede öğrenim görmüştür. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği ilk doktorlardandır. Ablası Şefika, yaşadığı büyük ekonomik zorluklara rağmen kardeşi Haydar'ı yanından hiç ayırmamış; okulu bitinceye kadar bakımını üstlenmiştir. Haydar İsmail, Şark hizmetini yapmak üzere geldiği Kayseri'de uzun yıllar kalarak memlekete hizmet etmiştir.

Hanımı Nazlı, Kayseri Lisesi'nde felsefe öğretmenidir. Mehmet Namık Paşa'nın (1804-1892) on bir çocuğundan -İstanbul'da yaşayan çocuklarının- birinin torunudur.[9] Nazlı Hanım disiplinli ve otoriter bir insandır.[10]

Doktor Haydar, karısına o gün hastaneye gelen Mustafa'dan bahseder ve onu çok sevdiğini söyler. Nazlı Hanım da çocuğu merak eder. Bir dahaki gelişinde çocuğu kendisi de görmek ister. Haydar İsmail ile yedi yıldır evli olmalarına rağmen çocukları olmamıştır.

Doktorun tavsiyelerini uygulayıp verdikleri ilaçları kullanan Mustafa'nın ağrıları hafiflemiş, fakat tamamen geçmemiştir. Mehmet Hoca, oğlu Mustafa'yı bir müddet sonra kontrole götürür. Nazlı Hanım'ın da bulunduğu görüşmede Doktor Haydar Bey, çocuğun ihtimama ve iyi bir bakıma ihtiyacı olduğunu söyler. Nazlı Hanım, Mehmet Hoca'ya Mustafa'yı kendilerine evlatlık vermelerini teklif eder. Başlangıçta bu teklifi kabul etmek istemeyen Mehmet Hoca ikna olur ve Mustafa'yı aileye teslim ederek köyüne döner.

Mustafa, 1934'ten 1940'a kadar yaklaşık altı yıl Kayseri'de bu ailenin yanında kalır. Bu süre zarfında ailenin bakımını üstlendiği dört yetim çocuk daha eve gelip gitmektedir. Mustafa'nın gelişinden bir yıl sonra Gaspıralı ailesinin bir kız evladı dünyaya gelir. İsmini İnci koyarlar. İlginçtir ki babasına okutulacağı sözü verildiği hâlde Mustafa, hiç okula gönderilmez. Mustafa'ya okuma yazmayı Nazlı Hanım evde, kendisi gösterir. Neden böyle davrandıkları, Mustafa'nın bu zaman zarfında ne yaptığı konusunda fazla bilgi yoktur. Muhtemelen İnci'nin doğumuyla ailenin planları

ve öncelikleri değişmiştir.

Doktor Haydar İsmail ve ailesi, 1940 yılında İstanbul'a göç eder. Mustafa İstanbul'a gitmek istemez, köye dönmeye karar verir. Gaspıralı ailesinin bütün ısrarlarına rağmen kararından dönmez. Bu duruma İnci çok üzülür. Doktor Haydar, Mustafa'yı ikna edemeyince *"İstediğin zaman gelebilirsin."* diyerek durumu kabul eder. Mustafa köyüne döner. Babası, köyden Emine Hanım'la ikinci defa evlenmiştir. Evliliğin yürümesi, tarafların birbirlerine karşı daha hoşgörülü olmaları için Anadolu'da sıkça görülen bir uygulama, burada da yapılmak istenir. Kadının tek kızının Mustafa ile evlendirilmesi planlanır. Mustafa ve kız birbirlerinden hoşlanmayınca bu çocuk evliliği gerçekleşmez. Mustafa, analığı ile anlaşamaz. İstanbul'a geri döner. Bir süre sonra babası Mehmet Hoca, Emine Hanım'dan boşanır. Mustafa, İstanbul'da ilkokula başlayan İnci'yi her gün okula götürüp getirir.

Mustafa, İnci'yi sadece okula götürmez. Elinden geldikçe, dili döndükçe derslerine de yardımcı olur. Bu, her ikisi için de bir eğitim-öğretim süreci olur. Okuma arzusu ve merakı artan Mustafa, evde bulduğu bütün kitapları okumaya başlar. Doktor Haydar İsmail'in tıp kitaplarını gizlice defalarca okur, notlar çıkarır. Okuduğu anlaşılmasın diye kitapları parmak ucuyla tutar, kaldığı yerlere gizli işaretler koyar.

"Bir gün aklına takılan sorunun cevabı olan kitabı günlerce arar fakat bulamaz. Boş bulunup doktora sorar *'Şurada şu kitap vardı, nerede?'* diye. Doktor şaşırır. *'Oğlum senin ne işin var o kitapla?'* der. Mustafa okuduğunu itiraf etmek zorunda kalır ve her şeyi anlatır. Duyduklarına inanamayan Doktor Haydar İsmail Bey birkaç soru sorunca hayretler içerisinde kalır. Mustafa neredeyse kendisi kadar teorik bilgiye sahiptir. O günden sonra Doktor Haydar Bey, Mustafa ile daha çok ilgilenip bildiklerini Mustafa'ya aktarmaya başlar. Yanında hastaneye götürüp iğne yapmasını öğretir."[11]

Bu arada Mustafa'nın babası Mehmet Hoca, köyde Fadime Hanım'la üçüncü evliliğini yapar. Yapılan anlaşmaya göre Fadime Hanım'ın önceki kocasından olma kızı, 14 yaşındaki Hatice'yi Mustafa ile evlendireceklerdir. 1944 yılında, 14 yaşındaki Hatice ile 18 yaşındaki Mustafa'yı zorla evlendirirler. Düğünden sonra Mustafa tekrar İstanbul'a gider. Artık bir ayağı köydedir, fırsat buldukça köye gelir, gider. Askerlik çağı geldiğinde çok zayıf olduğu gerekçesiyle askerliği ertelenir. Öğrendiği sağlık bilgileri işine yarar ve Doktor Haydar Bey'in de yardımıyla o zamanlar açık olan İstanbul Hadımköy Askerî Hastanesinde üç sene sıhhiye onbaşısı olarak vatani görevini yapar. Asker ocağında yeni şeyler öğrenir, bildiklerini geliştirir. Özellikle emir erliğini yaptığı bir tabip yüzbaşının kütüphanesindeki kitaplardan ve kendisinden pek çok şey öğrenir.

1948 yılında anasının adını verdiği ilk çocuğu Hatice dünyaya gelir. 1950 yılında babası rahmetli olur. Babasının ölümüyle ailenin başsız kalması ve eşinin ikinci çocuğuna hamileliği sebebiyle Mustafa, Doktor Haydar İsmail'den köye kesin dönüş için müsaade ister. Haydar Bey durumu bildiği için gönülsüz de olsa Mustafa'nın köyüne dönmesine izin verir. İkinci çocukları Mehmet de dünyaya gelir.

Mustafa, yanında büyüdüğü Nazlı Hanım gibi sert, disiplinli ve otoriterdi. Koyduğu kurallardan kesinlikle taviz vermezdi. Kardeşi Yusuf bu konuda şöyle söyler:

"Mustafa Ağabeyimi hem sever hem de korkardım. Çok sertti, sözünden çıkamazdık. Dediği doğru da olsa yanlış da yapmak zorundaydık. Rahmetli, çocukluğumdan başlayarak beni çok çalıştırdı. Kendisi bitmez tükenmez enerjisi ile gecesi gündüzü olmayan, dost düşman ayırmayıp herkesin derdine derman olmaya çalışan, kapısı 24 saat açık, bir halk kahramanıydı. Gündüz 12 saat kendi işi bağ, bahçe, tarlada çalış, eve gel dört beş saat sana güvenip gelmiş hastalarınla ilgilen, herkesin ayrı ayrı derdine kafa yor, derman bul."[12]

Bazı hastalar yatılı gelirdi. "Sıhiye" Mustafa, onların da takibini yapardı. "Yatılı gelen hastalar bizim ortasında tandır olan odada kalırdı. Kışın tandır yakılır, tatlığın[13] altına girip yatarlardı. Tatlı, acı yemeyen, perhizde olanlara anam ayrı ayrı yemek yapardı. Yazısını hiç kimse kolay kolay okuyamazdı. Ben alışkın olduğum için okurdum. Üzüm zamanı biriken iğne borçlarını toplamam için defteri bana verir, ben onu temize çeker, görmek isteyenlere onu gösterirdim. Veremeyecek olan fakirlerin ismini siler, sadece ona söyle, borcun yok, ağabeyim sildi de, başka hiç kimseye söyleme, diye tembih ederdi."[14]

O zamanlar ulaşım zordu. Doktor bulmak hele doktora ulaşabilmek daha da zordu. Mustafa, köylülere sağlıkla ilgili hususlarda ufak tefek yardımlarda ve tavsiyelerde bulunuyordu. "Bir gün amcasının kızı Arife hastalanır. Muayene eden Mustafa, apandisit olduğunu ve acil hastaneye götürülmesi gerektiğini söyler. Amcası inanmasa da kızını alır Ürgüp'e Sağlık Ocağına götürür. Muayene eden doktor *"Birkaç gün kalsın, bakarız."* der. Amcası, *"Köydeki sıhiye apandisit dediydi."* deyince Doktor Haydar'ın talebesi olan ve Mustafa'yı tanıyan doktor hemen Nevşehir'e havale eder. Varır varmaz ameliyata alınır. *"Amca az daha geç kalsanız apandisit patlar* kızını kaybederdin." denir, amcasına.

Amcası yeğenine güveniyordur, artık. Hemen akabinde kendisi hastalanıp yatağa düşer. Zatürre olmuştur. Çağırır Mustafa'yı *"Yeğenim olacaksa ölümüm senin elinden olsun, al şu 100 lirayı ne ihtiyacın varsa al, takımını kur."* der. Kayseri'ye giden Mustafa iğnesini, ilaçlarını araç gereçlerini alır gelir ve çok kısa bir sürede amcasını ayağa diker.

Engin bilgisinin yanında kendisine güveni de gelmiştir artık. Köyde hastalara bakmaya başlar. Ameliyat gerektirmeyen bütün hastaları iyileştirir. Koyduğu teşhisi profesör bile değiştiremez. Ünü yavaş yavaş çevre köylere yayılmaya başlamıştır bile..."[15]

"1960'lı yıllar. Bir gün gece yarısı komşumuz Teyfik Ünlü Dayı'nın evinden bir çığlık koptu: *Mustafa yetiş!* Ağabeyim kalkıp üstüne bir şeyler giymiş. Ben de kalktım. Köyde henüz elektrik yok, löküs lambasını alıp koştuk. *Kızıl böğü* denilen bir böcek, Hasan Dayı'yı göğsünden sokmuş. Çok zehirli olan bu hayvan, bir insanı rahatlıkla öldürür.

Gündüz Kışla Dere'den yonca getirip odanın önündeki dama kuruması için sermişler. Haziran ayı, hava sıcak, pencereler açık yatmışlar. Yoncanın içerisinde dağdan gelen hayvan gece odaya girer, hanımı ile yatmakta olan Hasan Dayı'yı sokar.

Ağabeyim, *'Yusuf koş, şırıngayı kaynat, dolapta jilet var, suyun içine bir tane de jilet at.'* dedi. Eve koşup dediğini yaptım. Odada böceği bulmuşlar, mobilya yok zaten bir kilim, bir karyola. Ağabeyim böceği almış eve geldi. Bir kavanoza koydu. Ne tozuysa içerisine biraz toz attı, kapağını kapatıp iki yerinden deldi. Şırıngayı, jileti, iğneyi alıp vardık. Jiletle Hasan Dayı'nın göğsünü kesti. Şişe vurup iki şişe sarı sıvı çekti. Üçüncü şişeye kan gelmeye başladı. Bir iğne vurup Teyfik Dayı'ya döndü. *'Teyfik Dayı, evvelallah oğlun Hasan kurtuldu ama her ihtimale karşı doktor gözetiminden geçmesi gerekir, şu kavanozu ve vurduğum iğnenin reçetesini al, hemen Kayseri'ye git.'* dedi. Gece yarısı, köyde vasıta yok. Teyfik Dayı düşündü, *'Mustafa, sizin at var, Yusuf bizi onunla Ürgüp'e bıraksa olur mu?'* dedi. Ağabeyim bana baktı. *'Atı getiriyorum, hazırlanın.'* deyip koştum.

Hasan Dayı'yı ata bindirdik, Teyfik Dayı ve ben yayan Topuz Dağı'nı aşıp sabaha Ürgüp'e vardık. Onlar dolmuşla Kayseri'ye gitti, ben köye döndüm. Ertesi gün köye döndüler. Teyfik Dayı anlattı: *'Yav Mustafa, doktorun yanına vardık. Bir kavanozdaki böceğe baktı, bir vurduğun iğneye baktı, dönüp Hasan'a baktı. Kafasını sallayıp 'dayı' dedi, 'Köye varınca o sıhiyenin elini değil, ayağını öp, oğlunun hayatını kurtarmış. Ben bunca yıllık doktorum, o iğnenin bu zehire iyi geldiğini ilk kez görüp duyuyorum. Benden çok selam söyle, bu bir kutu iğneyi de ona ver."* deyip ağabeyimin vurduğu iğneden bir kutu göndermiş."[16]

O yıllarda Sıhiye Mustafa'nın elinden şifa bulan o kadar çok insan ve bu insanların anlattığı tedavi hikâyeleri vardı ki, Sofular ve çevre köylerde onu tanımayan, namını duymayan kimse yoktu. Mustafa üçüncü çocuğunun adını İnayet, ardından gelen oğluna Haydar İsmail adını koyar. Daha sonra bacısının oğluna Haydar İsmail adını koyar. Yeğeni uzun ömürlü olmuş, hâlen köyde yaşamaktadır. Çocuğuna ve yeğenine Doktor Haydar İsmail'in adını vermesi, onun gözündeki değerini de gösterir.

"Yorulmak nedir bilmeyen sıhhiyenin bundan sonraki hayatı tam bir maratondur. Sabah ezanı bağına bahçesine çalışmaya gider, akşam ezanı evine döner. Evinde onu bekleyen 15-20 hasta vardır. Ayakta bir şeyler atıştırıp hastalarına bakmaya başlar. Gece on iki, bir olur... Yeni bir güne başlamak için birkaç saat uyur. Sofular, Karahöyük, Karakaya, Bozca, Sarıhıdır, Çökek köylerinin doktorudur artık. Başka köylerden gelenler evinde yatılı kalır. Karahöyük köyünden gelen hasta bir kız ve annesine sabah akşam iğne vurulması gerektiği için iki ay Mustafa'nın evinde misafir kalırlar. Hiçbir hastasından muayene ücreti almaz. Vurduğu iğnelerin de parasını istemez, durumu müsait olan verir, olmayan sonra getirir. Getirmezse canı sağ olsun, siler defterden...

Reçete yazma yetkisi yoktur. Hastasına alacağı ilacın ismini yazar ya da kendisi doktor arkadaşlarına yazdırıp alır, gelir. Ürgüp'te hastanede deri altı iğne yapacak doktor olmadığı zaman *'Sofular köyünde sıhhiye var, ona git.'* denir. Doktor Haydar, İstanbul'dan kutu kutu ilaç gönderir köye, bedava dağıtır hastalarına. Çevresi çok geniştir, ameliyat işi olan hastalarını kendi eliyle hastaneye götürür, ne yapılması gerektiğini söyler. Arkadaşı, Nevşehirli Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Prof. Dr. Ragıp Üner, senede bir gün köye ge-

lir, bütün hastaların reçetesini yazar imzalar."[17]

Köyde seveni kadar sevmeyeni de vardır. Diplomasız hastaya baktığı gerekçesiyle hakkında soruşturma açılır. "Kaymakam alır yanına hastane başhekimini, gelir köye. *'Mustafa Efendi, hakkında şikâyet var, diploman yokmuş ve iğneyi pahalı vuruyormuşsun.'* der. Sıhhiye *'Kaymakam Bey, iğne hastanede 1 lira, ben 25 kuruş alıyorum.'* deyince Kaymakam kükrer: *'İşte, tam bu yüzden, bundan sonra sen de 1 liraya vuracak ve her muayeneden ücret alacaksın. Bu halk senin kıymetini ancak o zaman anlar.'*. Kahve içip kalkarlarken başhekim *'Mustafa, kaç sefer dedim, al artık şu diplomanı.'* der. Kayseri'de sınavlara girip sıhhiye diplomasını alır."[18]

Bu arada köyün işleri ile de uğraşır. İhtiyar Heyetine aza seçilir. Köyün iskânıyla ilgili bir konuyu halletmek ve üzüm satmak için 1957 yılında Kayseri'ye gittiği bir gün aniden hastalanan hanımı vefat eder. Kendisine haber veremezler. Sıcakta bekletmemek için cenaze hemen toprağa verilince Mustafa karısının cenazesinde bile bulunamaz. Hanımının ölümünden sonra çok zor günler geçirir. Çocukları küçüktür ve anne özlemi çekmektedir. O kış yaşanan bir salgından onun çocukları da etkilenir ve küçük oğlu, iki yaşındaki Haydar İsmail vefat eder. 1958 yılında Hacca Korkmaz Hanım'la evlenir, ama geçinemeyince bir süre sonra boşanırlar. 1965 yılında Töremiş'in kızı Emine Hanım'la evlenir, üç çocuğu olur.

Sıhiye Mustafa, Doktor Haydar İsmail Gaspıralı'yı sever ve saygı duyardı. Onun üzerinde çok emeği ve hakkı olduğunu her fırsatta söylerdi. En zor günlerinde her zaman kendisine yardımcı olan bu aileyle irtibatını köye döndükten sonra da hiç koparmadı. Aralarındaki bağ o kadar kuvvetliydi ki Mustafa'yı miraslarına ortak etmeyi teklif ederler. Ancak, Mustafa kabul etmez. İnci ve Mustafa ağabey, kardeş gibidirler. İnci Ertem, oğlunun adını Mustafa koyacak kadar çok sever onu.

Mustafa, köyden İsmail Bey'in çok sevdiği, su değirmeninde öğütülmüş undan yapılan tandır ekmeği ve ilaç yapımında kullanılan "tataran" otunun kökünü gönderir, Gaspıralı da ona ilaç gönderirdi. 1964'te kızı Hatice'yi İstanbul'da yaşayan Arif Özata'ya gelin edince gidip gelmeler de sıklaştı. Doktor ve hanımı köye bir kez geldiler, bir defasında Kayseri'ye geldiklerinde görüştüler.[19]

Sıhiye Mustafa'nın hayatı zor şartlarda hep mücadele ile geçer. Bir yandan ailevi sorunlar diğer yandan yaşadığı sağlık sorunları onu yıpratır. Uzun yıllar ciğerlerinden sıkıntı çeker. Çevresinde pek çok insana şifa dağıttığı hâlde kendi hastalığına çare bulamaz. İstanbul'a gittiğinde kanserden şüphelenen Haydar İsmail Bey, genel bir kontrol yaptırır. Ancak bir şey çıkmaz. 29.9.1979 tarihinde, 53 yaşında oldukça genç sayılabilecek bir yaşta ciğerlerindeki rahatsızlıktan dolayı Hakk'ın rahmetine kavuşur. Mezarı köyündedir.

Türk tarihinde fikirleri ve yaptıklarıyla ölümsüzleşen İsmail Gaspıralı'nın oğlu Doktor Haydar Bey, meslek hayatı boyunca hastaları için elinden geleni fazlasıyla yapmış; babasına, Gaspıralı adına yakışır, örnek bir insan olmuştur.

---

* Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü, Fen Edebiyat Fak., TDE Böl.

** Dr.

1 Sofular köyü hakkında daha fazla bilgi için bk. Filiz Kılıç, Mehmet Kılıç, Ürgüp Sofular Köyü ve Sofu Baba.

2 Yücel Özata, *Sıhhiye Mustafa Naz*, https://www.sofular-urgup.com/Makale/68/14

3 Y. Özata, *Sıhhiye Mustafa Naz*, https://www.sofular-urgup.com/Makale/68/14

4 F. Kılıç, M. Kılıç, "Avanos'ta Eski Bir Tedavi Ocağı: Tatarca", *Avanos'a Dair Yazılar 3*, Ankara, 2018, s. 157.

5 Bazı kaynaklarda ismi Haydar Ali olarak da geçmektedir.

6 "Romatizma Patojeni Üzerinde Düşünceler ", *Hekimlikte Yeni Görüşler* mecmuası, 1949, S: 5, s. 704-707.

7 Burcu Nur Uysal, Şefika Gaspıralı'nın Hayatı ve Rusya'daki Kadın Hareketi, Yedi Tepe Ü, Tarih Böl., Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, 2019, s. 40.

8 B. N. Uysal, age., s.40.

9 Mehmet Namık Paşa, "Mekteb-i Harbiye'yi kurmuş, iki defa Bağdat valisi olarak görev almış, Osmanlı Devleti'nin ilk Londra Büyükelçisi olmuş, serasker ve şeyhü'l-vüzera unvanlarını elde etmiştir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmed_Nam%C4%B1k_Pa%C5%9Fa

10 Yıllar sonra bir sohbetlerinde Nazlı Hanım, Sıhiye Mustafa'nın kızı Hatice Özata›ya çok pişmanlık duyduğu bir olayı anlatır. Nazlı Hanım'ın kesin emri vardır, dişleri çürümesin diye Mustafa ve İnci, şeker çikolata gibi tatlı şeyler yemeyecektir. Bir gün okul dönüşü rengârenk şekerleri gören İnci, «Ağabey, bana bunlardan alır mısın?» der. Mustafa kabul etmese de İnci›nin üzülmesine dayanamaz, alır. Şeker yiyerek eve gelirler, tatlı kokusunu alıp ağızlarını koklayan Nazlı Hanım ikisine de çok kızar.

11 Y. Özata, *Sıhhiye Mustafa Naz 2*, https://www.sofular-urgup.com/Makale/69/14

12 Yusuf Naz, *Sıhhiye Ağabeyim*, https://www.sofular-urgup.com/Makale/70/17

13 Parça kumaşlardan dikilmiş yorgan.

14 Y. Naz, *Sıhhiye Ağabeyim*, https://www.sofular-urgup.com/Makale/70/17

15 Y. Özata, Sıhhiye Mustafa Naz 2, https://www.sofular-urgup.com/Makale/69/14

16 Y. Naz, Sıhhiye Ağabeyim, https://www.sofular-urgup.com/Makale/70/17

17 Y. Özata, Sıhhiye Mustafa Naz 2, https://www.sofular-urgup.com/Makale/69/14

18 Y. Özata, Sıhhiye Mustafa Naz 2, https://www.sofular-urgup.com/Makale/69/14

19 Y. Naz, Sıhhiye Ağabeyim, https://www.sofular-urgup.com/Makale/70/17